Gud og Darwin: Et historisk perspektiv på forholdet mellem religion og evolution

Af Hans Henrik Hjermitslev, UC SYD

Denne artikel nuancerer det synspunkt, at religion og evolution er nødvendige modsætninger, ved at vise, hvordan forholdet gennem historien frem til i dag er blevet tolket på mange forskellige måder, der spænder hele vejen fra ateistisk darwinisme, over teistisk evolution og kreationisme til fladjordsteori.

Charles Darwins evolutionsteori, der blev udfoldet i hovedværket *Arternes oprindelse* fra 1859, hører til blandt de mest omstridte teorier, når det kommer til forholdet mellem naturvidenskab og religion. Lige fra 1800-tallet til i dag har ateister benyttet teorien som et våben i deres kamp mod religion, mens kreationister har afvist evolutionsteorien og beskyldt den for at være skyld i alverdens onder såsom nazisme og terrorisme. Evolutionsteorien er således meget mere end en videnskabelig teori. Den er blevet en del af en kulturkamp, hvor ateister og kreationister står i hvert deres hjørne og råber ad hinanden. Den er tillige en del af populærkulturen, hvor Gud og Darwin bliver fremstillet som billedet på religion og naturvidenskab i en evig kamp, hvor det gælder om at vælge side: Enten religion eller evolution.

I denne artikel vil jeg vise, at historien er meget mere kompliceret end denne konflikttese antyder. Gennem nedslag i den brogede historie om forholdet mellem religion og evolution vil jeg demonstrere, at ateisme og kreationisme hører til blandt de mere ekstreme og unuancerede positioner, når det handler om at forstå forholdet mellem videnskab og religion. Jeg vil beskrive et bredt spektrum af positioner fra ateisme til fladjordsteori og forklare deres historiske baggrund. I denne forbindelse vil jeg ikke kun komme ind på evolutionsbiologi, men også berøre kritikken af andre etablerede naturvidenskabelige paradigmer som uniformitaristisk geologi og heliocentrisk astronomi samt den moderne naturvidenskabs grundlæggende metode, den videnskabelige naturalisme, der udelukker overnaturlige fænomener fra videnskabelige forklaringer.

Ateisme

Efter udgivelsen af *Arternes oprindelse* var der mange, der benyttede evolutionsteorien i kampen mod det, de opfattede som en forældet og antividenskabelig tro på en skabende Gud. Argumentet var, at evolutionsteorien, der forklarede udviklingen fra de første primitive organismer til nutidens dyre- og planteliv, måtte forkaste idéen om Gud som skaber, da den biologiske verden nu kunne forklares på naturvidenskabelig vis. Et særligt angrebspunkt var skabelsesberetningen i Første Mosebog, som ateisterne nu mente endeligt var modbevist. Den fremmeste fortaler for dette synspunkt i Danmark var Georg Brandes, der opfattede evolutionsteorien som det afgørende slag imod kristendommen. Han mente, at historien gik fra religiøs overtro til videnskabelig oplysning, og at religion derfor gradvist måtte vige pladsen for den sejrende videnskab. Nogle tænkere, som fx Ernst Haeckel i Tyskland og Johannes V. Jensen i Danmark, gik endda skridtet videre og byggede en ny verdensopfattelse på darwinismen, der blev hyldet som en sekulær religion, hvor naturen afløste Gud som autoritet. Et nyere eksempel på denne tankegang er den britiske biolog Richard Dawkins, der er frontfigur i den nye ateisme, hvor evolutionsteorien anses som en samlende videnskabelig teori, der ikke alene kan forklare, hvorfor naturen ser ud, som den gør, men også forklare kultur, etik, religion og politik [1].

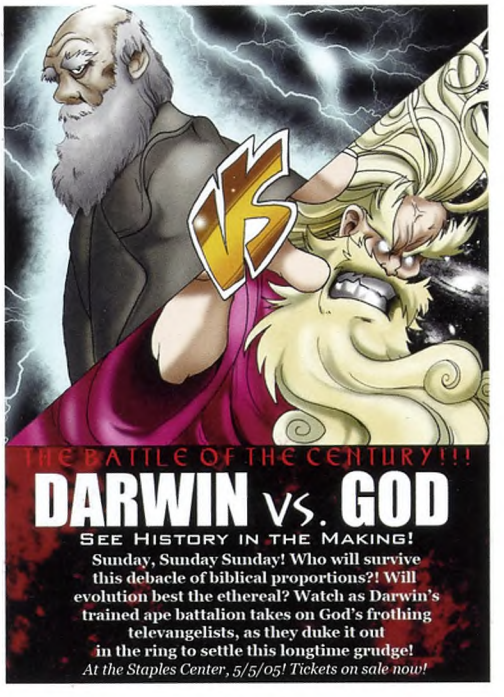

Figur 1. Gud mod Darwin. I kulturkampen mellem ateister på den ene side og kreationister på den anden side fremstilles Gud og Darwin og religion og evolution ofte som modsætninger.

Agnosticisme

Selv om Darwin hyldes af ateisterne som deres sekulære helgen, så kan den britiske naturhistoriker ikke tages til indtægt for en antireligiøs dagsorden. Darwin afviste selv, at hans teori udelukkede en skabende Gud, og han lånte betegnelsen 'agnostiker' fra sin ven Thomas Henry Huxley til at beskrive sin egen holdning til det religiøse. Agnosticismen hævder, at spørgsmålet om Guds eksistens og Jesu guddommelige natur hverken

kan bekræftes eller afkræftes af videnskaben, men simpelthen ligger uden for videnskabens og den menneskelige forstands grænser. Hermed drog Darwin og Huxley en grænse for evolutionsteoriens og naturvidenskabens forklaringskraft og gav dermed plads til religiøs tro og til en etik og politik, der ikke skulle være styret af darwinismens brutale lov om den bedst tilpassedes overlevelse i kampen for tilværelsen. Overordnet set har debatten om forholdet mellem naturvidenskab og religion da også hovedsageligt været et spørgsmål om, hvor grænserne mellem de forskellige perspektiver på tilværelsen skulle gå, snarere end et enten-eller, som ateisterne argumenterer for i deres antireligiøse propaganda [1].

Figur 2. Darwinfisk. I populærkulturen er en fisk med ben dukket op som et ateistisk modspil til den traditionelle kristne fisk, der symboliserer Jesus.

Teistisk evolution

Det var langt fra alle kristne, der blankt afviste evolutionsteorien, da den kom frem. De fleste forholdt sig afventende, og efterhånden blev det almindeligt for liberale kristne at tilslutte sig evolutionsteorien. De understregede, at teorien ikke udelukkede en skabende Gud, der havde sat udviklingen i gang, og at evolutionsteorien kunne tolkes som Guds måde at skabe på – vel at mærke uden, at Gud var en del af den videnskabelige forklaring. Darwins evolutionsteori fulgte i kølvandet på udbredelsen af bibelkritikken, der allerede havde stillet spørgsmålstegn ved en bogstavelig læsning af Biblen, så det var blevet normalt blandt uddannede kristne at læse Biblen historisk, allegorisk og metaforisk og ikke som Guds ufejlbarlige ord til mennesket. En særlig dansk udgave af teistisk evolution blev fremført af liberale arvtagere af N.F.S. Grundtvig, de såkaldte nygrundtvigianere, der med inspiration fra filosoffen Rasmus Nielsen argumenterede for en uafhængighedstese om forholdet mellem tro og viden. De mente således, at naturvidenskab og religion omhandlede to væsensforskellige dele af tilværelsen og derfor skulle holdes adskilt. Uafhængighedstesen har været rådende hos flertallet af medlemmerne i folkekirken, hvor der ikke har været de store kampe om forholdet mellem evolution og religion. Situationen i dag er da også den, at godt 80% af befolkningen accepterer evolutionsteorien samtidig med, at knap 80% er medlemmer af folkekirken [2].

Intelligent design

Modsat teistisk evolution hævder teorien om intelligent design, der dukkede op som en aflægger af kreationismen i 1990'erne, at en designer, altså Gud, bør inddrages i den videnskabelige forklaring af evolutionen. Fortalerne for intelligent design hævder, at den moderne evolutionsbiologi og mekanismen naturlig selektion ikke fyldestgørende kan forklare, hvordan udviklingen har fundet sted. Der er brug for at inddrage en designer, der løbende har finjusteret evolutionen. Intelligent design er således et opgør med den videnskabelige naturalisme, der har defineret den videnskabelige metode siden professionaliseringen i slutningen af 1800-tallet, hvor Gud mistede sin forklaringskraft inden for videnskaberne. Intelligent design vandt frem i kølvandet på en højesteretsdom i USA i 1987, der forbød undervisning i såkaldt videnskabelig kreationisme i de offentlige skoler, da det blev vurderet, at kreationisme var en religiøst funderet teori. Ved at redefinere kreationismen som intelligent design og acceptere evolution håbede fortalerne for intelligent design på, at Gud igen kunne blive en integreret del af videnskaben og dermed gøre op med det, de opfatter som en ateistisk videnskabelig metode. Intelligent design er ikke blevet en del af den etablerede naturvidenskab, men teorien har haft en vis succes med at udfordre undervisningen i evolution på skoler rundt omkring i den vestlige verden på trods af, at en lokal domstol i USA i 2005 vurderede, at den var en religiøs snarere end en naturvidenskabelig teori. I Danmark har en broget skare af religiøse lige fra skabelsesteologen Jakob Wolf, over det antidarwinistiske tidsskrift *Origo* til Hare Krishna-munken Leif Asmark promoveret teorien. Intelligent design har dog ikke vundet indpas blandt toneangivende amerikanske og tyrkiske kreationister, der ikke kan acceptere den tilslutning til makroevolution, der ligger i teorien om intelligent design [3].

Gammeljordskreationisme

De fleste protestantiske teologer fra 1870'erne til Første Verdenskrig accepterede teistiske versioner af evolutionsteorien. Det var først i 1920'erne, at der opstod en organiseret antidarwinistisk bevægelse under betegnelsen kreationisme. Den opstod som en del af den protestantiske fundamentalisme, der ønskede at bekæmpe den moderne verdens ugudelighed og moralske forfald i kølvandet på de frygtelige erfaringer fra Første Verdenskrig. For kreationisterne var det fundamentale Biblen, der blev opfattet som Guds ord direkte til mennesket og som autoritet på alle livets områder inklusiv videnskab og politik. Da skabelsesberetningen ikke harmonerede med evolutionsteorien, måtte sidstnævnte vige. Imidlertid læste man Første Mosebog relativt liberalt. Man tolkede fx skabelsesdagene som geologiske perioder for at imødekomme geologiens påstand om, at jorden var langt ældre end de 6.000 år, som mange granskere af det Gamle Testamente hævdede. Kampen stod fra 1920'erne og frem først og fremmest i klasselokalerne. Forældre frygtede for børnenes tro og frelse, hvis de blev undervist i evolution. Mange stater indførte af denne grund forbud mod undervisning i human evolution, der blev opfattet som det mest kontroversielle aspekt af evolutionsteorien. Et forbud, der blev kendt ulovligt af Højesteret i 1968, hvorefter kreationisterne begyndte at argumentere for, at kreationisme var et videnskabeligt, og ikke et religiøst, alternativ til evolu-

tionsteorien for igen at få teorien lovliggjort i offentlige skoler. I dag er gammeljordskreationismen særlig stærk blandt muslimer, der ikke er bundet af tidsrammen i det Gamle Testamente. Nogle gammeljordskreationister afviser enhver form for evolution, mens andre accepterer en vis evolution med undtagelse af mennesket [4].

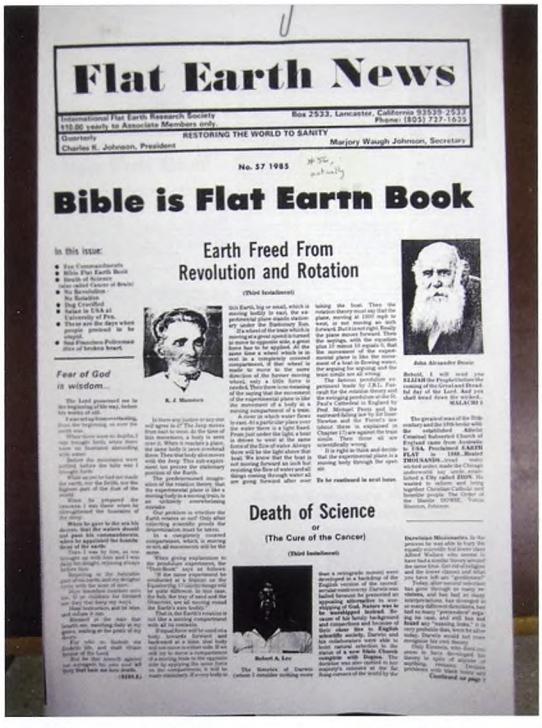

Flat Earth News

International Flat Earth Research Society — Box 2533, Lancaster, California 93539-2533 — Phone: (805) 727-1633

$10.00 yearly to Associate Members only. Quarterly — RESTORING THE WORLD TO SANITY — Charles K. Johnson, President — Marjory Waugh Johnson, Secretary

No. 57 1985

Bible is Flat Earth Book

In this issue:

Earth Freed From Revolution and Rotation

(Third Installment)

Fear of God is wisdom...

Death of Science or (The Cure of the Cancer)

(Third Installment)

Figur 3. *Flat Earth News*, nr. 57, 1985. For International Flat Earth Research Society er argumentet enkelt: Biblen er en fladjordsbog, derfor er jorden flad.

Ungjordskreationisme

I 1960'erne vandt ungjordskreationismen frem i USA og er nu den dominerende retning. Den går også under betegnelserne videnskabelig kreationisme og syndflodsgeologi og hævder, at jorden er 6.000-10.000 år gammel, og at alle geologiske ændringer og fossiler kan tilskrives syndfloden som beskrevet i det Gamle Testamente. Oprindeligt blev teorien fremført af den bogstavtro kristne sekt Syvendedagsadventisterne, men efter udgivelsen af bestselleren *The Genesis Flood* i 1961 blev den omfavnet af større protestantiske trossamfund såsom baptister og lutheranere, der kunne benytte den videnskabelige sprogbrug i bogen til at argumentere for, at kreationisme var et videnskabeligt alternativ til de etablerede geologiske og biologiske videnskaber. En særlig udfordring for ungjordskreationister er Noahs Ark. Da de mener, at alle nulevende dyr stammer fra dyrene i arken, men der samtidig var grænser for hvor mange dyr, der var plads til, så har de omfavnet ideen om en ekstremt hurtig mikroevolution gennem naturlig selektion for at forklare, hvordan dyreriget har udviklet sig til de millioner af arter, der findes i dag. På arken var således kun fx kattens stampar, mens de forskellige arter såsom løver og tigre er skabt gennem darwinistisk evolution i løbet af ca. 5.000 år. Kreationisternes nye kæledægger er dinosaurerne, som levede side og side med mennesker i Edens Have, men som døde under syndfloden. Denne tolkning af Bibel og naturvidenskab kan man bl.a. møde hos organisationen Answers in Genesis, der i 2007 oprettede et spektakulært Creation Museum i Kentucky [5].

	Evolution	Kreation	Ved ikke
Sverige	68%	10%	21%
Tyskland	65%	12%	23%
Kina	64%	11%	26%
Belgien	61%	8%	31%
Japan	60%	10%	30%
Frankrig	55%	9%	36%
Storbritannien	55%	12%	34%
Ungarn	55%	13%	33%
Spanien	53%	11%	37%
Australien	51%	15%	34%
Canada	45%	22%	33%
Sydkorea	41%	24%	35%
Italien	40%	21%	39%
Indien	39%	33%	28%
Polen	38%	25%	37%
Argentina	37%	26%	38%
Mexico	34%	32%	34%
USA	28%	40%	32%
Rusland	26%	34%	40%
Brasilien	22%	47%	31%
Tyrkiet	19%	60%	21%
Sydafrika	18%	56%	26%
Indonesien	11%	57%	32%
Saudi Arabien	7%	75%	18%
Alle 24 lande	41%	28%	31%
Danmark (2005)	83%	13%	4%

Figur 4. Evolution: Evolutionister (accept af human evolution). Kreation: Kreationister (afvisning af human evolution). Ipsos Global @dvisory 2011. Opbakningen til teorien om human evolution er meget forskellig rundt om i verden. I Europa, Østasien og Australien støtter flertallet teorien, mens det er et klart mindretalssynspunkt i Mellemøsten og Afrika. I Amerika og Rusland er det mere ligeligt fordelt. Hvis spørgsmålet kun havde drejet sig om evolution og ikke specifikt om human evolution, havde procentdelen af evolutionister givetvis været højere.

Geocentrisme

En mere ekstrem form for kreationisme er geocentrisme, hvor ikke alene moderne biologi og geologi afvises, men også det kopernikanske verdensbillede kendt fra astronomien. Det var særligt konservative amerikanske lutheranere, der stod stejlt på en bogstavelig læsning af Biblen og tillige omfavnede ungjordskreationismen, der fremførte dette synspunkt, men også nogle jødiske kreationister tilsluttede sig denne meget bogstavelige tolkning af det Gamle Testamente frem til 1960'erne. Geocentrismens udbredelse er meget begrænset i dag og er ikke accepteret blandt toneangivende ungjordskreationister [5].

Fladjordsteori

For fladjordstilhængere er geocentrisme imidlertid et knæfald for den moderne videnskab. De argumenterer ud fra bibelsteder, kritisk sans og sund fornuft for, at verden er en rund, flad tallerken med nordpolen i midten og en uigennemtrængelig barriere af is ved verdens kant hele vejen rundt. Dette verdensbillede, der er i tråd med opfattelsen hos de jødiske forfattere af det Gamle Testamente, havde været begravet siden den tidligste kristendom, hvor den græske geocentrisme blev kom-

bineret med et bibelsk verdensbillede. Det fik imidlertid en bemærkelsesværdigt genkomst i 1860'ernes Storbritannien, hvor en række kristne foredragsholdere og skribenter ivrigt promoverede idéen om, at jorden er flad. Mens videnskabsfolk rystede på hovedet, lykkedes det at vinde en del lægfolk over til fladjordsteorien, der blev solgt som et folkeligt og bibeltro alternativ til naturvidenskabens ulogiske og ubeviste teori om en rund og bevægelig jord: Verden virker flad, når vi bevæger os rundt på den, og Biblen siger, at jorden er flad; altså er jorden flad, var argumentet. Fladjordsteorien levede videre i foreninger og tidsskrifter ind i det tyvende århundrede og blev et internationalt foretagende med medlemmer i hele den engelsktalende verden. Efter en stille periode fik fladjordsteorien igen opmærksomhed i forbindelse med rumfarten efter Anden Verdenskrig og fik sit centrum i USA med International Flat Earth Research Society, der i 1990'erne nåede op på 4.000 medlemmer, men da selskabets præsident Charles K. Johnson døde i 2001, svandt selskabet hen. I 2009 blev selskabet imidlertid relanceret som The Flat Earth Society på internettet. Fladjordsteorien kan opfattes som én af mange konspirationsteorier, der trives på internettet og som en radikal version af den mere udbredte teori om, at månelandingen var et fupnummer, der støttes af omkring 5% af amerikanerne [6].

Konklusion

Mens ateisme, agnosticisme og teistisk evolution er de mest udbredte holdninger i Vesteuropa, Østasien og Australien, så er sagen anderledes i resten af verden, hvor flertallet er kreationister. Kreationismens globale succes skyldes ikke kun manglende naturvidenskabelig uddannelse, men også at evolutionsteorien indgår som en del af bredere kulturkampe, hvor fronterne bliver trukket hårdt op mellem ateisme og teisme, og nuancerne forsvinder. Mange vælger derfor det, de opfatter som det eneste religiøse valg, nemlig intelligent design, gammeljords- eller ungjordskreationisme.

Litteratur

[1] H. H. Hjermitslev (2017) "Darwins menneske", i C. Andersen m.fl. (red.) *Det biokulturelle menneske*, Aarhus Universitetsforlag, Aarhus.

[2] H. H. Hjermitslev (2015) "Grundtvigianernes møde med Brandes og darwinismen", i K. Garne og J. C. Nord (red.) *Efter Georg: Virkningshistoriske livtag med brandesianismen*, Munch og Lorenzen, Aarhus, s. 177-202.

[3] S. Blancke, H. H. Hjermitslev og P. C. Kjærgaard (red.) (2014) *Creationism in Europe*, Johns Hopkins University Press, Baltimore.

[4] H. H. Hjermitslev (2018) "Global kreationisme", i C. Andersen og M. Thorup (red.) *Global idéhistorie*, Baggrund, Aarhus.

[5] R. L. Numbers (2006) *The Creationists: From Scientific Creationism to Intelligent Design*, 2. udv. udg., Harvard University Press, Cambridge MA.

[6] C. Garwood (2007) *Flat Earth: The History of an Infamous Idea*, Pan, London.

Hans Henrik Hjermitslev er ph.d. i videnskabshistorie fra Aarhus Universitet og lektor ved UC SYD i Aabenraa. Han forsker i forholdet mellem naturvidenskab og religion og er medforfatter til *Creationism in Europe* (Johns Hopkins University Press 2014).

Generalforsamling i Astronomisk Selskab

AS afholder sin generalforsamling lørdag 14. april kl. 13–16 på Ny Gammelsø Bed & Breakfast, Grønsundvej 251, 4780 Stege.

Programmet starter kl. 10 med foredag om Dark Sky Park Møn ved Tom Axelsen. Kl. 16 er der demonstration af Damsholte Observatoriet med Ole Ørsted og kl. 17 Aftenens stjernehimmel med Michael Quaade. Kl. 21 er der observationer.

Frokost er på foreningens regning, mens aftensmad er for egen regning.

Generalforsamlingen i 2018 finder sted i Dark Sky Community på Møn. Vi har valgt en dag, der ligger tæt på nymånen den følgende mandag. Efter generalforsamlingen kan man overnatte og opleve nattemørket i et område, hvor der er mørkere end vi er vant til.

Desværre er det jo sommertid og tæt på de lyse nætter, så vi må vente nogle timer på det dybe nattemørke. Solen går ned 20:11 og det borgerlige, nautiske og astronomiske tusmørke varer henholdsvis til 20:53, 21:41 og 22:39

Hvis det er overskyet bortfalder de tre sidste punkter.